

วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา

THE EVOLUTION OF TEMPLES IN BUDDHISM

พระศรีลัทธิวิเทศ (ธวัชชัย รสเลิศ)¹ และ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Phrasrisittivites (Thawatchai Roslers)¹ and Phramaha Mit Thitapanyo²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: phrasri8838@gmail.com

บทคัดย่อ

วัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นสถานที่ของพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์จำพรรษา มีขนาดพื้นที่ทั้งความกว้าง ความยาวที่ชัดเจน สำหรับใช้ทำศาสนากิจวัตรของพุทธบริษัท มีลักษณะเป็นส่วนป้านำริมรมณ์ มีทั้งตัวอาคารและเสนาสนะเป็นสัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทวัดคามวาสี และวัดอรัญวาสี นอกจากนี้ในประเทศไทยยังได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้วิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์

วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วัดหรือพระวิหารต่าง ๆ ได้แก่ วัดพระเวฬุวัน ภูฏาคาร เขตวันมหาวิหาร ชีวกัมพวัน บุพพาราม โฆสิตาราม จันทนศาลา นิโครธาราม เป็นต้น ซึ่งวัดเวฬุวัน ถือว่าเป็นวัดแห่งแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา วัด เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง วัดถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นบ่อเกิดแห่งพระสัทธรรม เป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นสถานศึกษาวิชาการต่างๆ เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลทานศีลภาวนา และเป็นสถานสังคมสงเคราะห์สำหรับประชาชน

คำสำคัญ: วิวัฒนาการ; วัด

* ได้รับบทความ: 17 กันยายน 2563; แก้ไขบทความ: 19 กรกฎาคม 2563; ตอปรับตีพิมพ์: 28 กรกฎาคม 2563

Received: September 17, 2019; Revised: September 19, 2020; Accepted: September 28, 2020

Abstract

A Buddhist temple refers to a Buddhist religion place where Buddhist monks stay as their residence. There is a clear dimension area suitable for using a place as religious practices. It can have buildings and other constructed place with lawn. It is a suitable place for morality, concentration, and wisdom. Temples can be divided into 2 types: Wat Khamwasi and Wat Aranwasi. In addition, in Thailand, the temple is divided into 2 types: the temple that is the Anurakhamasima and the Sangharam.

The evolution of temples in Buddhism started when the Lord Buddha went to stay at various temples, such as Wat Phra Weruwan, Kutakan, Chetwan, Chivakampwan Vihara, Param Khosita Ram, Chanthan, Sala Nikotaram, etc., of which Weruwan Temple considered to be the first temple. In Buddhism, the temple is an important place for Buddhists. The temple is considered a sacred place. It is the residence of the Buddha. It is the source of the Buddha's truth. It is the residence of the monks, and the well-behaved disciples. It is an academic institution. It is a place to perform merit-making and other charities. And it is a social welfare facility for the people.

Keywords: Temple; Buddhism

บทนำ

การเขียนบทความเรื่องวิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัดในพระพุทธศาสนา วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนาและวิวัฒนาการวัดในประเทศไทย เนื่องจากเห็นว่าวัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนานับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน รูปแบบของวัดในสมัยพุทธกาล ในระยะแรกคือที่พักตามโคนไม้หรือถ้ำ เป็นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร ต่อมาทรงอนุญาตให้มีอารามในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา

การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดจึงต้องมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัส ดังนั้นวัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐาน (อุทัย สติมัน, 2555 : 23) ในส่วนของประเทศไทย วัดเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติ ทำหน้าที่ในการสืบทอดทางพระพุทธศาสนาและการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชน จากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาช้านาน เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด เป็นผู้นำทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือและความร่วมมือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเจ้าหล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ ซึ่งนับได้ว่า วัดเป็นสถานที่ทำประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างมาก (ฐิติพร สะสม, 2553 : 13) จะเห็นได้ว่า วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาล จากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัด และได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติพระพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้ เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนา (ฐิติพร สะสม, 2553 : 21)

วิวัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนานับตั้งแต่พระเจ้าพิมพิสาร ราชแห่งแคว้นมคธ ถวายวัดเวฬุวันสวนป่าไผ่เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาเมื่อครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา

ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้รวบรวมประวัติความเป็นมาของวัดในพระพุทธศาสนา วิวัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนาและวิวัฒนาการของวัดในประเทศไทย เพื่อประโยชน์แก่การอนุรักษ์ รักษา และพัฒนาวัดให้เป็นไปตามพุทธประสงค์และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนและเป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ความหมายของวัดในพระพุทธศาสนา

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย เป็นสถานที่ที่นักรัณรมย์ยินดี สะอาด สงบ เป็นสัปปายะ เหมาะแก่การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา สอดคล้องกับพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัด เป็นคำใช้เรียกสถานที่ทางพระพุทธศาสนาแต่โบราณ เป็นคำเรียกรวมที่ดินและอาคาร เช่นอุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่ตั้งอยู่บนที่ดินนั้นด้วย วัดที่ถูกต้องสมบูรณ์คือวัดที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551 : 869) แต่ในทัศนะของชาวพุทธทั่วไป วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น สะอาด ร่มรื่น เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และเป็นสถาบันอุดมคติ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงเจตคติด้านพื้นฐานของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงเจตคติของสังคม โดยการตั้งสังคมจริยสงฆ์ซึ่งมีปัญหาและกรรมาเป็นต้นมา มีความบริสุทธิ์ สะอาดเป็นพื้นฐาน เป็นสถานที่วัดภูมิธรรม และภูมิรู้ของศาสนิกชนผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา (คะนิงนิตย จันทบุตร, 2553 : 8) แต่ในสมัยพุทธกาล ไม่มีการใช้คำว่า “วัด” แต่มีคำในภาษาบาลีที่มีความหมายตรงกับคำว่า “วัด” 3 คำ คือ 1) อาราม โดยพยัญชนะ แปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ โดยอรรถแปลว่า สวน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น พุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เช่น เวฬุวนาราม เขตวนาราม เป็นต้น 2) อาวาส โดยพยัญชนะ แปลว่า ที่อยู่ ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตให้แคบลง หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกษุศุชีพ เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่า ภิกษุนามวาโส แปลว่า ที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ คือ วัด และมักใช้เรียกสมภารผู้ปกครองวัดว่า เจ้าอาวาส ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด และ 3) วิหาร โดยพยัญชนะ แปลว่า ที่อยู่ คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัยท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัง และสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน เป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้น สร้างไว้ในที่อยู่ของพระสงฆ์ จึงเรียกว่าวิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่าวัดในภาษาไทย (อุทัย สติมัน, 2555 : 22-23)

จากความหมายดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า คำว่า วัด หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นสถานที่ของพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์จำพรรษา มีขนาดพื้นที่ทั้งความกว้าง ความยาวที่ชัดเจน สำหรับใช้ทำศาสนากิจวัตรของพุทธบริษัท มีลักษณะเป็นส่วนป้านนารัณรมย์ มีทั้งตัวอาคารและเสนาสนะ เป็นสัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา

ประเภทของวัด

หลังจากพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่และเกิดความเจริญรุ่งเรืองไปยังดินแดนต่าง ๆ ก่อเกิดศรัทธาต่อพระพุทธศาสนิกชนและได้มีการสร้างวัดเพื่อที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและปฏิบัติธรรมแก่พระสงฆ์ จึงทำให้วัดปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท พระภิกษุในเวลาดังกล่าวจึงมีลักษณะ 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ชิตติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นคันธุระ คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธพจน์ พอจบแล้วก็จะไปเป็นพระอาจารย์ฝ่ายคันธุระ กับอีกฝ่ายหนึ่งพอศึกษาจบแล้วต้องการศึกษา “วิปัสสนาธุระ” ต่อไป ปลีกออกจากความวุ่นวายของโลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทางวิปัสสนาธุระ จึงแบ่งพระออกเป็น 2 ฝ่าย โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ในชุมชนว่า พระคามวาสี สถานที่อยู่ของพระคามวาสีเรียกว่า วัดคามวาสี และเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า พระอรัญวาสี สถานที่อยู่ของพระอรัญวาสีเรียกว่า วัดอรัญวาสี

วัดคามวาสีสร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ตั้งอยู่บ้าน ชุมชน หน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในการศึกษาเล่าเรียนธรรมะ สวดสาธยายพระไตรปิฎก เทศนาธรรม และเน้นคันธุระ ตลอดทั้งการศึกษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเพื่อแสวงหาความรู้ (พระมหามิตร จิตปญโญ, 2561 : 48) สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก ทำให้แนวทางหลักด้านการปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางพ้นจากสังสารวัฏเพื่อให้ “ตนเอง” มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งคอยชี้แนะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนย สัตว์ทั้งปวงได้ ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมกุศลบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง”

วัดประเภทนี้จะมียोगค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอรัญวาสี ตามความต้องการใช้งาน การกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน เรียกอีกอย่างว่า “วัดบ้าน”

วัดอรัญวาสีนิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้ จะเน้นฝ่าย “วิปัสสนาธุระ” จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และพอหลังออกพรรษาแล้ว จะมุ่งเดินทางจาริกไปเรื่อย ๆ เข้าไปในป่าลึก เพื่อบำเพ็ญธุดงค์วัตร ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐาน เน้นฝึกจิต จนกว่าจะ

ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกรกฎาคม – กันยายน 2563

กลับมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใด ๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือเรียกอีกอย่างว่า “วัดป่า”

ประเภทของวัดนี้ แบ่งตามลักษณะพระที่อยู๋ในบ้านเมือง เพื่อมุ่งเน้นคณฤรัระ การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรูป ประกอบศาสนกิจเป็นเนืองนิตย์ให้กับสาธุชน เรียกวัดประเภทนี้ว่า วัดบ้าน หรือวัดคามวาสี และพระที่อยู๋ในป่า เพื่อมุ่งเน้นวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติธรรมเพื่อความดับทุกข์ หลุดพ้น เรียกวัดประเภทนี้ว่า วัดป่า หรือวัดอรัญวาสี

ปัจจุบันประเทศไทยนั้นได้มีการแบ่งประเภทของวัดได้ชัดเจนมากขึ้นโดยแบ่งตามตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2 ประเภท คือ

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ “วัดหลวง หรือ พระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

ประเภทที่ 1 วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

ประเภทที่ 2 วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา

2. สำนักสงฆ์

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งยังไม่ได้ดำเนินการขอพระบรมราชานุญาตใช้พื้นที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้น สำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่พักสังฆกรรม (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505, 2535 : 9)

สรุปได้ว่าวัดแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท วัดคามวาสี และวัดอรัญวาสี นอกจากนี้ในประเทศไทยยังได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้วิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์

วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา

1. ความเป็นมาและวิวัฒนาการของวัดในสมัยพุทธกาล

ในระหว่างเวลา 45 ปี แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วัดต่าง ๆ หรือพระวิหาร ต่าง ๆ ซึ่งพอจะประมวลไว้ได้ดังนี้ พระวิหารที่ 1 พระเวฬุวัน เป็นป่าไผ่ สวนที่ประพาสพักผ่อนของพระเจ้าพิมพิสารอยู่ไม่ไกลไม่ไกลจากพระนครราชคฤห์นครหลวงของแคว้นมคธ เป็นสถานที่ร่มรื่นสงบเงียบ มีทางไปมาสะดวก พระเจ้าพิมพิสารถวายเป็นสังฆาราม พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษาที่ 2-3-4 และพรรษาที่ 17 กับ 20 ภายหลังจากตรัสรู้พระเวฬุวันวิหารนับเป็นอารามในระยะเวลาประดิษฐานพระศาสนาระยะแรกเริ่ม ภูฏาคาร เป็นพระอารามที่ประทับในป่ามหาวัน เป็นป่าใหญ่ใกล้เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ในพรรษาที่ 5 ภายหลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษา ณ ภูฏาคารในป่ามหาวัน นครเวสาลี เขตวันมหายาหาร เป็นมหาวิหารที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ตั้งอยู่ทางใต้ของนครสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศลเป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับจำพรรษานานที่สุดในระหว่างเวลา 45 ปี แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ ชีวกัมพวัน หมอชีวกโกมารภัจจ์ แพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้า และประจำพระภิกษุสงฆ์ หมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นมหาอุบาสกสำคัญได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล หมอชีวกได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันและด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้า บรรดาภิกษุจะไปเฝ้าวันละ 2-3 ครั้ง ในกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษา ณ พระเวฬุวันวิหารพระนครราชคฤห์ หมอชีวกเห็นว่าพระเวฬุวันไกลเกินไป จึงสร้างวัดถวายในอัมพวัน คือสวนมะม่วงของตน เรียกกันว่า ชีวกัมพวัน (อัมพวันของหมอชีวก) อยู่ในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ บุพพาราม เป็นพระวิหารที่อยู่ใกล้เคียงกับมหาวิหารเขตวันทางใต้ของนครสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล นางวิสาขาหม่อมมารดา มหาอุบาสิกาผู้เป็นเอตทัคคะในบรรดาทายิกาทั้งปวงเป็นผู้สร้างถวาย โฆสิตาราม เป็นชื่อวัดสำคัญในกรุงโกสัมพี แคว้นวัชชีในพรรษาที่ 9 ภายหลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษา ณ พระอารามแห่งนี้ อันเป็นอารามที่โฆสกะเศรษฐีสร้างถวาย จันทศาลา เป็นศาลาไม้จันทน์แดง ในมกุฏการาม แคว้นสุทวารวดี พระมหาสาวกปุณณสุทวารวดี ซึ่งจำพรรษาที่วัดมกุฏการาม ได้แนะนำให้น้องชายของท่านและพ่อค้ารวม 500 คน แบ่งไม้จันทน์แดงที่มีค่าสูงสร้างถวายพระพุทธเจ้า แล้วทูลอาราธนาเสด็จมายังแคว้นสุทวารวดี พระพุทธเจ้าได้ประทับรอยพระบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทาและที่ภูเขาสัจจพันธ์ อันนับว่าเป็นการเกิดขึ้นของรอยพระบาท นิโครธาราม เป็นพระอารามที่

พระญาติสร้างถวายพระพุทธรูปเจ้าอยู่ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ นครหลวงของแคว้นสักกะ ในพรรษาที่ 15 หลังจากตรัสรู้ พระพุทธรูปเจ้าทรงประทับจำพรรษาที่นิโครธาราม อคคาฬเจติยวิหาร อยู่ในเมืองอาฬวี ในพรรษาที่ 16 ภายหลังตรัสรู้ระหว่างเวลา 45 ปี แห่งการบำเพ็ญพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วิหารแห่งนี้ (ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข, 2546 : 120)

สมัยหลังพุทธกาล เมื่อมีการสร้างพระสถูปเจตีย์ขึ้นเป็นสังเวชนียสถาน ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทางมาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษา สังเวชนียสถานเหล่านั้นทั้งมีผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฏิสงฆ์ถวายแต่พระภิกษุดังกล่าว สถานที่นั้นในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน

สรุปได้ว่า หลักจากพระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสรู้พระองค์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ประชาชนในชมพูทวีปเป็นอย่างมาก ตลอดทั้งได้มีการสร้าง วัดเพื่อที่จะถวายแด่พระพุทธรูปเจ้าตลอดทั้งพระสงฆ์ได้อยู่อาศัย ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารนั้นเป็นผู้ที่ถวายวัดแห่งแรก คือ วัดเวฬุวัน ตลอดทั้งยังมีอุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นได้สร้างวัดถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ วัดเชตวัน ชิวกัมพวัน ภูฏาคาร เป็นต้น

2. กำเนิดวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา หลายท่านอาจนึกไปถึงวัดแห่งแรกสุดชื่อว่า “วัดพระเวฬุวัน” คำว่า เวฬุวัน แปลว่า ป่าไผ่ เป็นที่เสด็จประพาสของพระมหากษัตริย์ มิใช่เฉพาะพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ หากมีมาก่อนรัชกาลของพระองค์ มีประวัติที่น่าสนใจว่า “วัดพระเวฬุวัน” มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “กลันทกนิวาปสถาน” สถานที่แห่งนี้ให้เหยื่อแก่กระแต หรือสถานเลี้ยงกระแต แสดงว่ามีกระแตมากมายในป่าไผ่นี้ โดยสมัยหนึ่ง พระราชาเมืองนี้อีกพระองค์หนึ่ง กลับจากไปล่าเนื้อมาบรรทมพักผ่อนอยู่ใต้กอไผ่ ขณะเผลอหลับไป อสรพิษตัวหนึ่งเลื้อยผ่านมายังที่พระราชาบรรทมอยู่ เพราะเสียงกระแตร้องดังไปทั่วป่าไผ่ก็พลันสะดุ้งตื่น พระองค์รอดจากการถูกอสรพิษกัด เพราะฝูงกระแตช่วยปลุกให้ตื่นบรรทม ทรงสำนึกถึงบุญคุณของฝูงกระแต จึงทรงประกาศให้ป่าไผ่เป็นอุทยานสงวนพันธุ์สัตว์โดยเฉพาะกระแต พระราชทานทรัพย์ตั้งเป็นกองทุนสำหรับซื้ออาหารเลี้ยงกระแต ตั้งแต่นั้นมาป่าไผ่นี้ จึงมีนามอีกอย่างหนึ่งว่า “กลันทกนิวาปสถาน”

เมื่อพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด ขมิณสามพี่น้องและพร้อมทั้งบริวารจำนวนรวมทั้งสิ้น 1,003 คน ให้เห็นความเหลวไหลของการบูชาไฟ จนมีจิตเลื่อมใส ทูลขอบวชเป็น

สาวกของพระพุทธองค์แล้วนั้น พระเจ้าพิมพิสารพร้อมข้าราชการบริพารผู้นับถือชุกชุมสามพันอง
อันมี ปุณณกัศสปะ เป็นหัวหน้า ได้เสด็จมาเพื่อฟังธรรมจากอาจารย์ของตนตามที่เคยมา ได้
ทอดพระเนตรเห็นอาจารย์ของพระองค์ปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาขาวพัสดร์ นุ่งห่มล้อม
พระพุทธองค์อยู่ พระราชาและชาวเมืองต่างก็สงสัยว่า ระหว่างสมณะหนุ่มท่าทางสง่ามานั่ง
อยู่ตรงกลาง กับปุณณกัศสปะผู้เป็นหัวหน้าและเป็นอาจารย์ของพวกเขาตนนั้นใครสูงส่งกว่ากัน
พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของพระราชาและชาวเมือง จึงรับสั่งกับพระปุณณกัศสปะว่า
เธอบำเพ็ญตบะทรมานตัวเองจนผ่ายผอม บูชาไฟตลอดกาลนาน บัดนี้เธอคิดอย่างไรจึงละทิ้ง
ความเชื่อถือเดิมเสีย มาบวชเป็นสาวกของเราเถิด พระปุณณกัศสปะจึงห่มผ้าเฉวียงบ่า
กราบบังคมแทบพระยุคลบาทแล้ว เหาะขึ้นไปลอยอยู่ในอากาศระยะสูงเท่าลำตาล ประกาศ
ว่า ตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของตน แล้วลงมากกราบแทบ
พระยุคลบาทอีกครั้ง ทำให้ประชาชนอันมีพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นประมุข หายสงสัยโดยสิ้นเชิง
ต่างก็สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ พระเจ้าพิมพิสารได้บรรลุโสดาปัตติผล ทรง
ประกาศตนเป็นอุบาสกถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ พระองค์จึงทรงมอบถวายป่าไผ่ดังกล่าวนี้
ให้เป็นวัดที่ประทับของพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ เรียกว่า “วัดพระเวฬุวัน” จึงนับเป็นวัด
แรกสุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และหลังจากการถวายอารามแห่งนี้ก็ได้ใช้เป็น
สถานที่สำหรับพระสงฆ์ประชุมจาตุรงคสันนิบาตครั้งใหญ่ในพระพุทธศาสนา อันเป็น
เหตุการณ์สำคัญในวันมาฆบูชา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2559)

สรุปได้ว่า วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนานั้น คือ วัดเวฬุวัน ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารนั้น
ได้ถวายอุทยานสวนป่าไผ่ของพระองค์ หลังจากได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนทำให้พระองค์
นั้นได้ดวงตาเห็นธรรม วัดเวฬุวันถือว่าวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญต่อ
พระพุทธศาสนาตั้งแต่ในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของวัดในพระพุทธศาสนา

วัดเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกที่พระเจ้าพิมพิสารถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่
ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นที่อาศัยอยู่ร่วมกันของพระภิกษุทั้งหลายเป็นต้นมา
ก็ได้มีผู้ศรัทธาถวายวัดอีกเป็นจำนวนมาก เช่น หมอชีวก โกมารภัจ ถวายชีวกอัมพวัน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี ถวายเชตวันมหาวิหาร และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ถวายวัดบุพพาราม
เป็นต้น อารามต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นที่ประทับขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เป็นบ่อเกิดแห่งพระสัทธรรม และเป็นที่อาศัยอยู่ของพระอริยสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้พากันมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า มาฟังพระสัทธรรม และมาสนทนาธรรมกับพระอริยสงฆ์ อรหันต์สาวกเป็นลำดับมานับแต่ครั้งพุทธกาล ปัจจุบันแม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปนานแล้ว การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดจึงต้องมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัส วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ห่างไกลจากความชั่วทุรกาย เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ (อุทัย สติมัน, 2555 : 23) วิถีชีวิตของชาวไทยเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย วัดมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพราะวัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม ผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุและสามเณรตลอดทั้งแม่ชีและอุบาสิก ได้อาศัยวัดเป็นที่รักษาศีลปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล วัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คนไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัด เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการทำบุญกับผู้ทรงศีลทรงธรรม ย่อมได้บุญมากกว่าทำบุญกับคนทั่วไป นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาวิชาการต่างๆ ทั้งวิชาชีวะ และวิชาสามัญของชาวบ้าน และวัดยังเป็นสถานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นบุญเขตแห่งความเมตตา คนยากจนอนาถาตลอดถึงคนพิการพิการและคนชรา ก็มักจะหันไปอาศัยวัด แม้แต่สัตว์ที่ชาวบ้านไม่ต้องการ ก็จะนำไปปล่อยวัด ฉะนั้นวัดจึงเป็นสถานที่สงเคราะห์คนและสัตว์แหล่งใหญ่ที่สุดในโลก (ฐิติพร สะสม, 2553 : 16)

สรุปได้ว่า วัด เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นบ่อเกิดแห่งพระสัทธรรม เป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติชอบ เป็นสถานศึกษาวิชาการต่างๆ เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลทานศีลภาวนา และเป็นสถานสังคมสงเคราะห์สำหรับประชาชน

สรุป

วัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง วัด หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นสถานที่ของพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์จำพรรษา มีขนาดพื้นที่ทั้งความกว้าง ความยาวที่ชัดเจน สำหรับใช้ทำศาสนากิจวัตรของพุทธบริษัท มีลักษณะเป็นส่วนป่าอันน่าร่มเย็น มีทั้งตัวอาคารและเสนาสนะ เป็นสัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท วัดคามวาสี และวัดอรัญวาสี นอกจากนี้ในประเทศไทยยังได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้วิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์

วิวัฒนาการวัดในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วัดหรือพระวิหารต่าง ๆ ได้แก่ วัดพระเวฬุวัน ภูฏาคาร เขตวันมหาวิหาร ชีวกัมพวัน บุพพาราม โฆสิตาราม จันทรศาลา นิโครธาราม เป็นต้น ซึ่งวัดเวฬุวัน ถือว่าเป็นวัดแห่งแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา วัด เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง วัดถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นบ่อเกิดแห่งพระสัทธรรม เป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติชอบ เป็นสถานศึกษาวิชาการต่างๆ เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลทานศีลภาวนา และเป็นสถานสังคมสงเคราะห์สำหรับประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระมหามิตร จิตปญโญ. (2561). พระพุทธศาสนาในศรีลังกา. ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. (2535). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2535. ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข. (2556). ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
- คะนิงนิตย จันทบุตร. (2553). ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟิก จำกัด.
- จิตติพร สะสม. (2553). ศึกษากระบวนการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- อุทัย สติมั่น. (2555). พัฒนาการของการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนาพ. สารนิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (15 กันยายน 2559). มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 2 – 8 กันยายน
2559. สำนักพิมพ์มติชน, น.1.